

упорядоченной взаимосвязанной деятельности преподавателя и тех, кого учат, направленный на решение заданий образования» [4; 385].

Формирования мотивации при изучении крымскотатарского языка могут быть осуществлены через применение репродуктивного метода, основным признаком которого является воссоздание и повторение видов деятельности по заданию учителя. Внешней стороной этого метода является система разнообразных упражнений, тренировки, программируемые материалы.

Каждый урок вносит свой специфический, свойственный лишь ему вклад в решение задач. Урок выполняет конкретную функцию, в которой находит выражение определённая часть более крупных блоков учебного материала [2; 384].

Метод проблемного изложения материала характеризуется тем, что учитель ставит перед учениками проблему и сам показывает сложный, но доступный путь ее решения. Особенность этого метода заключается в том, что ученик не только воспринимает, осознает и запоминает готовые научные выводы, но и следит по логике доказательств, за развитием мнения учителя. Проблемное изложение предусматривает постепенное привлечение учеников к прогнозированию выводов.

Частично поисковый метод приближает учеников к самостоятельному решению проблемы. Он приучает их видеть проблему, ставить вопрос, составлять предположение, строить доказательства, делать выводы.

Исследовательский метод используется для стимулирования творческой деятельности учеников, предусматривает формирование умений ученика приобретать знание самостоятельно, исследовать предмет или явление, делать выводы, а приобретенные знания применять на практике. Он включает учеников в процесс самостоятельного творческого познания, способствует формированию навыков творческой деятельности, создает условия для формирования познавательных интересов, потребность у такого рода деятельности. Сторонниками этого метода в науке является А. Текучев или Л. Федоренко.

Выводы. Значимым фактором в развитии языков племен и народностей является непосредственное и близкое общение с другими народами – носителями других языков, результатом которого были различные степени взаимодействия этих языков... Такое воздействие языков друг на друга – нередкое явление и для истории развития тюркских языков [1; 137].

Источники и литература:

1. Баскаков Н. А. Введение в изучение тюркских языков / Н. А. Баскаков. – 2-е изд. – М. : Просвещение, 1969. – 380 с.
2. Богданович Г. Ю. Русский язык в аспекте проблем лингвокультурологии / Г. Ю. Богданович. – Симферополь : Доля, 2002. – С. 384-392.
3. Леонтьев А. А. Слово в речевой деятельности : некоторые проблемы общей теории речевой деятельности / А. А. Леонтьев. – М. : Наука, 1965. – 254 с.
4. Педагогика / под ред. Ю. К. Бабанского. – 2-е изд. – М. : Просвещение, 1988. – 479 с.
5. Свинцов В. М. Логика : учеб. для вузов / В. М. Свинцов. – М. : Высшая школа, 1987. – 123 с.
6. Эбубекиров С. Этнолингвистическая дифференциация крымтатар / С. Эбубекиров // Къасевет. – 1991. – № 1. – С. 20.

Обухова В.М.

УДК 82-84

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКИХ І ЄВРЕЙСЬКИХ ПРИСЛІВ'ІВ ПРО РОДИННЕ ЖИТТЯ: ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Кожен носій мови не тільки сприймає через неї ті чи інші реалії навколишнього життя. Мова є засобом передачі від покоління до покоління важливої інформації про звичаї, культуру, духовні цінності предків (культуроносна функція мови). Свідомо чи несвідомо людина, отримуючи цю інформацію, «робить її своєю», формує світогляд і ціннісні пріоритети. На побутовому рівні це формалізується у висловах «Так не роблять, не кажуть», «У нас це не заведено» тощо. Кожен член національної спільноти відчуває себе її частиною, у чому, зокрема, проявляється ідентифікаційна функція мови.

Одним з найбільш лаконічних видів передачі інформації від пращурів до нащадків є прислів'я. З одного боку, лексеми, що входять до їх складу, і сама структура прислів'їв є цікавими з точки зору національної специфіки, особливостей історичного розвитку того чи іншого народу. Скажімо, в російській, українській і польській мовах є аналогічні прислів'я: «На воре шапка горит». Буквальний переклад німецькою відповідника цих прислів'їв, поданого у [5, с. 45], містить зовсім інші лексеми: «Винуватець лякається миші». Концептуально це дійсно відповідник слов'янських прислів'їв, проте у свідомості носія німецької мови наведена фраза викликає цілком завершений фрагмент мовної картини світу, який має суттєві відмінності від того, що виникає у свідомості представників слов'янських народів.

З іншого боку, здатність прислів'їв за допомогою конкретних, зрозумілих кожному порівнянь, антитез, паралелей створювати доволі абстрактну етичну схему, яку можна застосувати до різних життєвих ситуацій, визначає їх універсальність і довге життя. Підтекстовий смисл прислів'я «Куди кінь з копитом,

туди й рак з клешнею» зрозумілий будь-кому незалежно від того, бачила ця людина коней і раків чи ні. За допомогою прислів'їв формуються певні оцінки тих чи інших вчинків, створюється особистісна система цінностей індивіда і груп індивідів. Сказане визначає актуальність питання, що розглядається у статті.

Мета статті – зробити порівняльний аналіз українських та єврейських прислів'їв, пов'язаних за змістом з родинним життям, визначити схожість та відмінності ціннісних орієнтацій представників української та єврейської спільнот. Вибір для зіставлення саме цього матеріалу пояснюється тим, що українці і євреї здавна жили поряд, і це обумовило певну «культурну дифузію» при збереженні, тим не менш, національної специфіки кожного з народів. Питання зіставлення українських і єврейських прислів'їв не має такого широкого розгляду, як порівняння українських і російських чи українських і білоруських прислів'їв. Оскільки єврейська культурна традиція вибрала у себе елементи культур багатьох народів, видається цікавим порівняти саме єврейські і українські прислів'я. Матеріал для аналізу взятий з [1, 4, 5, 6].

Основний матеріал дослідження. Аналізовані українські та єврейські прислів'я можна поділити на три групи: прислів'я, що оцінюють стосунки між чоловіком і жінкою, прислів'я про відносини між батьками та дітьми і прислів'я, в яких йдеться про інших родичів та про родину взагалі.

До першої групи можна віднести, зокрема, такі українські прислів'я: «Оженився – як на льоду обломився», «Оженився – як за хмару закотився», «Козак оженився, неначе утопився», «Хто рано одружиться, той вік не натужиться». Як бачимо, їх об'єднує не тільки спільна семантика, а й певний синтаксичний паралелізм і метафоричність, побудована на природних явищах. Названі особливості форми прислів'їв наближують їх до народних пісень. Зазначимо, що у наведених прислів'ях об'єктом оцінки є чоловік, козак, і його вчинок - одруження.

Трохи іншою є семантика прислів'їв, де шлюб оцінюється з точки зору дівчини, яка йде заміж, чи її родичів: «Хоч за старця, аби не остаться», «Хоч за вола, аби дома не була», «Хоч кривоніс, аби Бог приніс» (відзначимо, як і в попередній групі прислів'їв, спільну структуру кількох прислів'їв), і, нарешті, як апофеоз: «До сім літ чеши, по семи літах стережи, ще й заплати кому, щоб взяв лихо з дому». Наведені прислів'я зафіксували економічну ситуацію в українському селі, коли син, хлопець вважався годувальником, гарантією заможної старості, а дочка, що не вийшла заміж вчасно, стала тягарем для родини. Цікаво, що єврейських прислів'їв з аналогічним змістом нами не знайдено, хіба що «Якщо в домі стара дівка, не потрібен і собака». Натомість є єврейське прислів'я з семантикою, аналогічною українським прислів'ям про одруження парубка: «Ожени ведмедя, і він теж перестане танцювати». На відміну від українських прислів'їв, де показано вчинок, що вже відбувся, і його наслідки для чоловіка з точки зору інших людей, тобто наявною є рекурсивна позиція мовця, єврейське прислів'я – скоріше пересторога, що базується на попередньому досвіді інших людей, певне узагальнення. Крім того, на відміну від українських прислів'їв, смисл настанови передається не за допомогою прямого порівняння («Оженився – неначе утопився»), а у формі імплікатури, яка передбачає наявність у мовця і слухача спільної інформативної бази (який це ведмідь, чому він танцює). Як буде показано далі, це не одиничний випадок, а тенденція побудови єврейських прислів'їв.

Особливістю українських прислів'їв є яскрава метафоричність, при цьому основою метафори є лексеми з чітко окресленим значенням, пов'язані з чуттєвим сприйняттям дійсності: «Вступив у закон (тобто одружився - В.О.), як собака в цибулю» (варіант: «... як свиня в болото»), «Оженився та й пішов в солому спати».

Спільною рисою ментальності українського і єврейського народів є підкреслення того, що шлюб – це не тільки (і не стільки) почуття, а реалізація певних майнових відносин, що кохання без хліба швидко згасає: «Годі любов бере, як достаток є» (укр.); «Кохання солодке, проте добре тільки з хлібом» (євр.); «Якою б солодкою не була любов, компоту з неї не звариш» (євр.). Послідовно такий погляд на речі визначає чіткий розподіл обов'язків у родині: «В хаті жінка три кути держить, муж – четвертий» (укр.), «Дім держиться не на землі, а на жінці» (укр.), «Сім'я без батька – як хата без даху» (укр.).

Може виникнути враження, що підкреслення головної ролі жінки в оселі вступає у протиріччя з традиціями патріархальної родини, в якій домінував чоловік. Проте це питання швидко розв'язується за допомогою вже не українського, а єврейського прислів'я: «Дім чоловіка – світ, світ жінки – дім». Лаконічність форми і глибина змісту цього прислів'я наближують його до філософської сентенції. Як бачимо, стосовно розподілу обов'язків у родині українські і єврейські традиції збігаються.

Велика кількість прислів'їв присвячена оцінним характеристикам чоловіка і жінки. Це, зокрема, українські прислів'я «Під добрим кущем трава зеленіє, за хорошим чоловіком жінка молодіє», «Добра жінка мужа на ноги поставить, а зла і з ніг звалить», «Жити з ним, як на терню спати» та інші. Серед єврейських прислів'їв слід виділити такі, в яких зафіксовані певні реалії життя єврейського народу, не характерні для українців «Краще пустеля, ніж погана дружина»), і такі, що містять глибокі філософські узагальнення: «Дім і багатство – спадок батьків, розумна дружина – дар божий», «Чим норов жінки гірший, зліший, тим борода у чоловіка сивіша», «Погана жінка гірша за дощ: дощ заганяє в будинок, а погана жінка з нього виганяє».

Окремо стоять прислів'я (вони є в обох народів) з іронічною чи навіть саркастичною інтонацією: «Чи мойому чоловікові ще лиха треба? Бульбу варю – юшка йому, чи яйця варю – юшка йому» (укр.), «Горе дворові, де корова розказує воволі» (укр.), «Якщо єврейська жінка не хворіє, значить, у неї щось не те зі здоров'ям» (євр.), «Дружина і вексель завжди повертаються» (євр.). Останнє прислів'я цікаве тим, що має у своєму складі термін, проте він не звучить штучно внаслідок давньої традиції євреїв займатися фінансовою діяльністю, заставами тощо. Слід зауважити, що в збірці українських прислів'їв наявне подібне єврейському українське прислів'я «Вексель і жінка не пропадуть ніколи». Можливо, ми маємо справу в цьому випадку з

культурним запозиченням. Типово єврейський саркастичний гумор бачимо у прислів'ї «Жінка повинна бути сліпа, а муж глухий, і тоді у домі буде лад і спокій».

Численну групу і в українському, і в єврейському фольклорі складають прислів'я про батьків і дітей. Спільною рисою цих прислів'їв є гіркий присмак протиріччя між природним бажанням мати дітей і матеріальними обмеженнями, що не дозволяють добре їх забезпечити. Наведемо українські прислів'я «Хто дітей не має, той горя не знає», «Соловей співає, поки дітей не виведе», «Дітей годуй, а сам торби готуй». Зміст повчання передається за допомогою зрозумілих кожному українцеві символів: спів солов'я є символом безтурботного кохання, а торби уособлюють жебрацтво. Єврейські прислів'я на цю тему більш приземлені, пряломініні: «Коли в оселі багато дітей, їжі завжди не вистачає», «Наїдайся досхочу, поки в тебе дітей немає».

Стосунки між батьками і дорослими дітьми теж є предметом багатьох прислів'їв: «Добрі діти на ноги поставлять, а лихі і з ніг звалять» (укр.), «Діти батька не учать» (укр.), «Один батько прогoduє десятьох дітей, а одного батька і десять дітей не прогoduють» (євр.). Концентрацією гіркої єврейської мудрості звучить прислів'я, аналогу якого в українському фольклорі немає: «Коли людина вмирає, сусіди дізнаються, скільки в неї дітей». Як бачимо, прислів'я доносять до нас лінгвокраїнознавчу інформацію, яка становить вражаючий контраст із сучасним парадним ставленням до дітей, і одночасно показують вічність проблеми «батьки і діти».

У цій тематичній групі прислів'їв знову проявляється вже згадувана схильність єврейського народу до узагальнень, які піднімають статус прислів'їв до афоризмів: «Хай краще плачуть діти, ніж батьки», «Батьки вчать дітей розмовляти, діти вчать батьків мовчати», «Коли батько дає синові, обидва сміються, коли син дає батькові, обидва плачуть». Така філософічність, можливо, пояснюється не тільки національним характером, а й східною традицією, впливом інших культур на представників єврейського народу. Недарма є сталий вислів, що євреї беруть зі свого оточення все найкраще. Крім того, спільною рисою наведених єврейських прислів'їв є відсутність прив'язки до конкретних реалій побуту: мовці ніби відсікають все зайве, що заважає краще зрозуміти саме прислів'я.

Українські прислів'я творяться здебільшого за іншим принципом: образність, побудована на рельєфних, всім відомих речах, створює не логічну схему, а наче застиглий фрагмент життя: «Не навчили в пелюшках, не навчите в подушках!», «Як мати рідненька, то й сорочка біленька», «Яка вода, такий млин, який батько, такий син».

Третя група демонструє деякі відмінності в оцінках стосунків родичів, зафіксовані в українських і єврейських прислів'ях. По-перше, для євреїв дуже важливою є сама приналежність до родини, незалежно від ступеню родства: «Хто соромиться своєї сім'ї, тому не бачити щастя», «Краще хай родич сварить, ніж чужий хвалить», «Любиш жінку – люби і її родичів». Можливо, підкреслення цінності родичів є результатом повевірян єврейських родин, які були змушені жити в оточенні представників інших національностей і тільки від рідних могли отримати як психологічну, так і матеріальну допомогу. Українці теж мають подібні прислів'я, хоч і не дуже багато: «Без сім'ї та без роду – хоч з моста та в воду», «Свій над виром потрясе, а в воду не кине». Проте їм суперечать інші: «Роду без переводу, а пообідати ніде», «У дітей високі пороги, а у родичів бодай ще вищі були», «Такий рід, хоч під лід».

По-друге, українські прислів'я різко розмежовують тещу і зятя, свекруху і невістку, підкреслюють антагонізм між ними. «Ні втять, ні взять – лучче собака, ніж зять», «З чужого чортяти не зробиш свого дитяти», «Кум - не родина, зять – не дитина, а невістка – чужа кістка». Є подібні прислів'я і у євреїв: «Свекруха і невістка на одному возі не їздять». Однак є і протилежні: «Коли одружується син, мати його втрачає, коли дочка виходить заміж, мати отримує ще одного сина», «Син – який вдасться, зять – якого вибереш». І в цій групі єврейських прислів'їв простежується філософський підхід до родинних стосунків: «У невістці приховано частинку свекрухи», «Погана невістка піде, а добра не прийде», «Свекруха не пам'ятає як сама була невісткою».

Згадки про інших родичів зустрічаються у прислів'ях набагато рідше. Це, зокрема, дядько, тітка, брат, сестра. В українських прислів'ях доволі скептично оцінюються стосунки братів і сестер: «Поки брати малі, доти й рідні», «Дім брата – не своя хата», «Сестра любить, коли брат багатий», «Брат – не батько, сестра – не мати». Очевидно, у наведених прислів'ях відображено ситуацію, коли після смерті батьків молодші діти були змушені жити чи у дядьків, чи у старших братів, де до них ставились не завжди добре. Правда, бувало й по-іншому, про що свідчить українське прислів'я «Не ті батьки, що на світ привели, а ті, що в люди вивели».

Доволі багато прислів'їв порівнюють рідну матір з мачухою (в усіх випадках наявна негативна конотація особи мачухи): «Мати дітей пушить, а мачуха сушить», «Мати рідна б'є – так гладить, а мачуха і гладить, так б'є», «Мачушине добро, як зимове тепло». Чітке словесне протиставлення за типом «чорне – біле» реалізується парами антонімічних лексем «пушить – сушить», «гладить – б'є», «зима – тепло». В цих прислів'ях немає прихованої інформації, все сказано «прямим текстом». Як видно, для наших предків проблеми стосунків між мачухою та нерідними дітьми були гострими й значущими, адже батько зазвичай перебував за межами хати і не міг вступитися за дітей.

У фольклорі євреїв теж є прислів'я, присвячені матері й мачусі. Правда, формальні засоби висловлення думки в єврейських прислів'ях характеризуються більшою лаконічністю, більшим ступенем узагальнення: «Все можна купити за гроші, крім матері», «Лайка матері – молитва». Більш розгорнутим і таким, що дає можливість контекстуального аналізу, є прислів'я «Мачуха пасинку чай наливає першому, а каву –

останньому». Стосунки «мачуха – пасинок» оцінюються через специфіку оцінок якості чаю і кави. Зміст прислів'я зрозумілий тільки тому, хто знає, що чай, щоб бути смачним, повинен настоятися. Коли ж його наливають зразу після заварювання, він блідий і несмачний. З кавою все навпаки. Тим, хто п'є її останнім, як правило, залишається гуща. Не можна не оцінити гострий розум, дотепність й одночасно толерантність єврейського народу, який створив це прислів'я.

Висновки. Як бачимо, аналіз українських та єврейських прислів'їв підтверджує тезу про «об'єктивний характер імпліцитної інформації, зафіксованої в мові» [3, с. 150]. І українські, і єврейські прислів'я реалізують певні, багато в чому схожі, оцінні характеристики суб'єктів шлюбу, процесу одруження. Багато спільного в характеристиці стосунків між батьками і дітьми, між тещою і зятем, свекрухою і невісткою. Схожість змісту, однак, тільки підкреслює різні національні підходи до оформлення прислів'їв в українському і єврейському фольклорі. Особливістю українських прислів'їв є яскрава метафоричність, побудована на паралелізмі чи на протиставленні лексем, що мають чітке конкретно-чуттєве значення: собака, цибуля, віл, корова, куц, втопитися, на терню спати тощо. Для єврейських прислів'їв характерна лаконічність, коли все зайве відсікається, а залишається чітка зрозуміла схема. Часто смисл настанови передається за допомогою не прямого порівняння, як в українських прислів'ях, а у формі імплікатури, яка передбачає не тільки наявність певної інформаційної бази, а й необхідність здійснення мисленневих операцій.

І українські, і єврейські прислів'я про родинні стосунки є важливим лінгвокраїнознавчим джерелом, що дозволяє використовувати їх у процесі викладання дисципліни «Українське лінгвокраїнознавство», спецкурсів з української мови та літератури.

Джерела та література:

1. Мудрость еврейского народа в пословицах и поговорках / сост. М. П. Филипченко. – 2-е изд. – Ростов н/Д. : Феникс, 2008. – 250 с.
2. Обухова В. М. Українські прислів'я як форма вираження національного характеру / В. М. Обухова, Г. О. Франківська // Література. Фольклор. Проблеми поетики : зб. наук. пр. – К. : Твім інтер, 2008. – Вип. 32. – Ч. 2. – С. 180-185.
3. Основи перекладознавства : навч. посіб. / за ред. А. Є. Нямцу. – Чернівці : Рута, 2008. – 312 с.
4. Прислів'я та приказки / упоряд., передм. М. К. Дмитренко. – К. : Видавець Микола Дмитренко, 2008. – 176 с.
5. Словарь пословиц на восьми языках / сост. : Д. Сверчинская, А. Сверчинский. – М.; СПб. : АСТ, Астрель, 2008. – 416 с.
6. Українські прислів'я і приказки / упоряд. Т. М. Панасенко. – Харків : Фоліо, 2006. – 351 с.

Степанова А.А.

УДК 82.02 [романтизм]

КАТАСТРОФИЗМ КАК ДОМИНАНТА ФАУСТОВСКОГО СОЗНАНИЯ

(к вопросу о романтической трактовке фаустовского сюжета)

Романтический индивидуализм обозначил два ключевых момента в концепции личности, обнаруживающих идентичность фаустовскому началу, и, по сути, выводящих романтизм за рамки направления в искусстве – на уровень культурной эпохи и особого мироощущения. В первом явлена сила самоутверждения человеческого «я», влекущая за собой пафос безграничной свободы, богоборческие интенции преобразования мира и власти над ним. Второй, вопреки рационализму, провозглашает доминанту чувственности, интуиции, воображения как единственного истинного способа постижения мира, являя, романтическое мироощущение, определенное Луи Мегроном «как призыв к свободе грезы и восстание против реального» [1, с. 20]. По традиционному мнению исследователей, образ Фауста привлекал романтиков именно этим страстным стремлением к свободе, мятежным духом, вызывая ассоциацию с образом героя-бунтаря. Представляется, однако, что бунтарский характер Фауста не был единственной причиной популярности этого образа в романтической литературе, тем более, поводом к его оправданию. Ценность его и возможность оправдания виделась в ином.

Чувственно-интуитивное мирозерцание с присущими ему тоской по неизведанной дали, порывами и исканиями, желанием проникнуть в тайны вселенной, существенно корректирует предложенное просветителями представление о научной картине мира. Стремление романтиков выйти за установленные пределы во всех сферах человеческого бытия обуславливает и новый взгляд на проблему научного познания, целью которого отныне видится возможность выхода за пределы «мира явлений», а единственным способом, предоставляющим такую возможность, – мистический опыт: предвидение, предощущение, воображение.

В этой связи в романтической литературе в соотношении мотивов, составляющих поэтологическую матрицу фаустовского архетипа, несколько смещаются акценты, ключевые компоненты архетипической структуры, трансформируясь, обретают новые смыслы.

В отличие от народной легенды и трагедии Кристофера Марло «Трагическая история доктора Фауста» (ок. 1588-1592), где акцентировалась греховность сделки с Мефистофелем, в романтической интерпретации фаустовского сюжета мотив греховности снимается вследствие включения мистического начала в сферу научного познания. Таким образом, оправданы и цель – проникнуть в тайны вселенной, – и способы